

UDK: 904"652/654"(497.11)

Милешевски записи 10

АЛЕКСАНДРА ФОСТИКОВ

**ИЗВЕШТАЈ СА ИСТОРИЈСКО-ГЕОГРАФСКОГ
РЕКОГНОСЦИРАЊА ТЕРЕНА:
ПРОЈЕКАТ НА СВЕТИМ ВОДАМА ЛИМА 2012-2013**

Пријепоље, 2014.

**ИЗВЕШТАЈ СА ИСТОРИЈСКО-ГЕОГРАФСКОГ РЕКОГНОСЦИРАЊА
ТЕРЕНА:
ПРОЈЕКАТ НА СВЕТИМ ВОДАМА ЛИМА 2012-2013^{*}**

Апстракт: рад представља резултате историјско географског рекогносцирања терена извршеног у оквиру пројекта *На светим водама Лима*, током 2012 – 2013. године. Током те две године обиђена су бројна насеља на територији Републике Српске (БиХ), Србије и Црне Горе, а у атару општина Нове Вароши, Пљеваља, Прибоја, Пријепоља, Рудог и Сјенице, у оквиру којих је рекогносцирано преко четрдесет локалитета. Током тог периода екипа је посетила и манастире Добрун и Прибојску Бању, као и савремени комплекс Дражевину.

Кључне речи: Полимље, рекогносцирање, историјска географија, топонимија.

Key words: Polimlje, reconnaissance, historical geography, toponymy.

Током двогодишњег (2012-2013) историјско-географског рекогносцирања на територији Србије, Републике Српске, БиХ и Црне Горе, пописано је преко четрдесет локалитета. Осим позиције, изгледа и карактеристика локалитета, уочени су и микротопоними који указују на људску активност, а који се налазе у непосредној вези са појединим локалитетом. Неки од ових назива, а у вези локалитет-топоним, попут оних за култна места (Манастириште, Црквиште, Гробље, Мраморје), насеља (Град, Заград, Кула), или привредну делатност (рудник),¹ не само да указују на насељеност истраживане територије у континуитету, већ су важни за боље разумевање историјско географског развоја ове области. Као што је често и

¹ О топонимији као извору: Д. Ковачевић-Којић, *Прилог проучавању занатства у средњовековној Босни*, Годишњак ДИ БиХ 10 (1959) 279-296 (прештампано у: *Градски живот у Србији и Босни (XIV-XV)*, Београд 2007, 355-356); С. Мишић, *Топономастика као извор за историјску географију (пример пљеваљског краја)*, Гласник завичајног музеја Пљевља 2 (2001) 27-36; Г. Томовић, *Средњовековна мајсторска села на размеђи сеоског и градског друштва*, Српско село. Могућности и даљи правци истраживања, Београд 2003, 7-17; М. Вушковић, *Топонимија о средњовековној земљорадњи и сточарству у Браничеву*, Браничевски гласник (2006) 51-6; в. и н. 8; С. Мишић, *Црквине и црквишта- неми сведоци прошлости (прилог методологији историјских истраживања)*, Црквене студије 4 (2007) 297-302; А. Фостиков, *Извештај са историјско-географског рекогносцирања Пријепоља и околине*, Милешевски записи 9 (2012) 413 и даље (=А. Фостиков, *Извештај*); А. Фостиков, *Ковачки занат на тлу средњовековне Србије*, Београдски историјски гласник 3 (2012) 117-121 (=А. Фостиков, *Ковачки занат*).

случај, управо на локалитетима чија имена припадају поменутој групи назива, наилазили смо и на материјалне остатке. Док је део пописаних локалитета вишеслојан, део се налази у непосредној близини локалитета из претходног периода, што додатно говори и о насељености територије у континуитету.

Осим убикације појединих локалитета, извршен је и увид у новије стање раније рекогносцираних налаза, а у појединим случајевима били смо у могућности да попишемо и неке од локалитета који допуњују слику истраживања објављених у претходном периоду, а који раније нису рекогносцирани из техничких разлога. Како тек излазак на терен допушта да бар делом увидимо историјско географске факторе, те да сместимо чињенице у простор, када је било могућности, узети су и ГПС подаци локалитета,² неопходни не само за мапирање простора или израду детаљне историјско географске карте Полимља и граничних области, већ и за проналажење саме локације ради евентуалних даљих истраживања,³ а посебно што су услед честих преименовања и преиначавања граница и простора, као и њихове намене и промене становништва, бројни локалитети у литератури и изворима навођени у складу са временом, те са тренутном административном поделом.

Већина локалитета које смо овом приликом обишли, прилично су девастирани, како утицајем људског фактора, тако и природних. Осим што су незаштићени од временских прилика, услед потреба новог времена и промене намене, великом броју локалитета је нарушена целина. Како се такав тренд наставља свакодневно, покушали смо да извршимо њихово прелиминарно истраживање као и да их документујемо фотографијама, како би сачували постојећи изглед макар у дигиталном облику.

Акмачићи

Територија села *Акмачића* (МЗ Акмачићи, Нова Варош, Србија) и њихова ближа околина обилују старинама, које су делом услед изградње бране потопљене.⁴ Ипак у вишим пределима, попут засеока *Ђуриновића* и даље су очувани остаци из претходног времена. Такав налаз представља и велика некропола (43°24'308"N, 019°54'506"E, на око 1.098 m надморске висине), коришћена у континуитету на чијем делу се налази и данас активно гробље. Засеок се налази изнад Увачког језера и изнад још два мања, а испод се налазе топоними *Медна раван* (овде су проналажени ћупови) и *Прлине*, од којих овај последњи указује на постојање рударства. На некрополи се налазе

² О примени ГПС и нових технологија, видети: А. Фостиков, Примена нових технологија у историјској географији: апликација ХГИС-а и његове могућности, *Браничевски гласник* 9 (у штампи).

³ У случајевима где тачне координате нису узете стицајем прилика, локалитети су овде географски одређени искључиво административно или према картографској грађи, а посао ГПС-овања биће обављен накнадно, када се стекну услови.

⁴ I. Војановски, *Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmaciji. V- Gornje Podrinje u sistemu rimskih komunikacija. Godišnjak Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine*, 25/23, Sarajevo 1987, 144-145, 147-148, 156 (I. Војановски, *Prilozi*.)

римски надгробни споменици стеле, средњовековни монолити и усадници из турског времена. Поједини делови камена разбацани околo личе на делове камене пластике, а и данас се током укопа ископавају кости и керамика. Ако је на овом месту и постојала црква свакако се налазила на месту активног гробља. Испред остатака некрополе налазе се улегнућа у земљишту, вероватно од монолита који су померени или секундарно коришћени.

Бјела Брда

У центру села *Бјела Брда* (МЗ Бјела Брда, Рудо, Република Српска-БиХ), на путу Прибој – Добрун, налази се црква брвнара,⁵ поред ње нова црква, а поред и споменик палим у последњем рату. Преко пута центра на брду Присој налази се топоним *Црквина*, на коме нема остатака, већ само шума. Ипак у складу са локалном традицијом народ је дуго одлазио на то место, које је у колективном сећању остало упамћено као свето. Како је црква брвнара са почетка XX века, а старијих остатака ту нема, вероватно се негде у близини, можда баш на Црквини, и налазило старије култно место.

Ранији истраживачи бележе традицију о зидовима и кули од сиге, са почетка XX века, који се још тада више нису видели.⁶

Бован

У селу *Бован* (МЗ Штрпци, Рудо), налазе се остаци старије некрополе на локалитету Крстац, који се налази на врху брда у атару истог. Према традицији ту су вршени обреди још за време Турака, а у центру старијег дела гробља налази се и стари храст „запис“. Како је и данас ово гробље активно, старији слојеви некрополе су великим делом уништени. Налази усадника сведоче да је гробље било активно још у XVI-XVII веку, а за поједине споменике од сиге, камен је доношен из Добруна, који се налази око 11 km даље. Локално становништво овде и даље ископава старије остатке приликом сахрана, а сматра да се овде некада налазила и црква, на чије остатке нисмо наишли. Нешто ниже (око километар-два), испод гробља нађен је током рашчишћавања земље и један надгробник са урезаним крстом, чија су четири краја у виду кругова (код старе куће Љубише Дробњаковића). На истом месту, приликом покушаја побадања стубова за ограду исти су често пропадали у земљу, те је могуће да на том месту постоје још неки остаци. У непосредној близини налазио се извор који је сада пресушио, а према традицији ту је и сакривено благо.

Осим ове некрополе и поменутог усамљеног налаза надгробника, нешто ниже од некрополе, у Бовану се налази и топоним *Црквина* (изнад кућа Ћировића), али ту сада нема видљивих остатака.

⁵ Д. Милосављевић, Непознате цркве брвнаре у околини Прибоја, *Саопштења XXII-XXIII* (1990-91) 264-266.

⁶ С.Трифковић, Вишеградски Стари Влах, *Насеља српских земаља 2* (1903) 645 (=Д. Милосављевић, *Непознате цркве*).

Бучје

Насеље *Бучје* (Прибој, Србија), центар истоимене месне заједнице, налази се у долини Бучевске реке и истоименог потока.⁷ Овде смо обишли некрополу, на којој се налазе бројни надгробници, типа плоча, сандук, усадник. Сама некропола је девастирана изградњом пута, са чије доње стране је остао већи број надгробника. Приликом уређивања пута надгробници су углавном ломљени и бацани са стране, те је велики број дислоциран. Локални становници који су нас упутили у овом правцу, нису нас обавестили о имену самог потеса. У литератури у Бучју су документовани налази на *Сватовском гробљу*, као и на локалитету *Црквина*, код старе школе, где је у новије време потврђено постојање цркве, (према обавештењима С. Дерикоњића), по чијим речима остали локалитети у околини истог имена, углавном су само некрополе.⁸ Као занимљив топоним издваја се назив *Кавала*, са више значења.⁹

Ваган

Село Ваган, некад засеок Будимље/Будимлије (Рудо), на путу Прибој – Добрун, на око 10 km од манастира, налази се у долини Добрунске рекс. Континуитет овог насеља, може се пратити још од антике, о чему сведоче бројни остаци. У оквиру села налазе се три локалитета са материјалним остацима: Црквина, Мраморје и Црква брвнара, која је и даље активна.

На локалитету *Мраморје* (43°41'280/295"N, 019°25'452/447"E, на око 680 m надморске висине), практично у долини, налази се античка и средњовековна некропола, која је својевремено описана, а изнад ње је и данас активно гробље.¹⁰ Поред некрополе пролази макадамски пут, док је остатак углавном под растињем.

Нешто даље, узвишеније на пропланку испод највишег врха села, налази се *црква брвнара* Светог Благовештења,¹¹ која је у новије време поново обновљена, при чему су промењене греде, олтар, а старе слике и иконе замењене такође новим. Изнад ње води пут ка врху, на коме се налази

⁷ Pljevlja 577-2-2 (Kaludrovici), 1: 25 000, Vojnogeografski institut 1974 (=Pljevlja 577-2-2); *Географска енциклопедија насеља Србије* III, ед. С. Ђ. Стаменковић, Београд 2001, 312 (=ГЕНС III). <http://www.priboj.rs/sr/lokalna-samouprava-lat/mesne-zajednice> (17.01.2014); http://www.priboj.rs/docs/urbanizam/grafika_plana/semelja/Bucje-Bucje.jpg (17.01.2014).

⁸ О локалитетима Црквине и Сватовско гробље, видети: Е. Зечевић, *Мраморје-стећци у Западној Србији*, Београд 2005, 98-100 (=Е. Зечевић, *Мраморје*), са ст. литературом. Исти, као и бројни други локалитети на територији тадашње општине Прибој су убележени и у првом обимнијем попису локалитета сачињеним на основу теренских истраживања у организацији Музеја у Ужицу, обављених 1968-1970., видети: М. Зотовић-Ј. Бућић, *Резултати прелиминарних археолошких истраживања на територији општине Прибој*, Ужички зборник 4 (1975) 17-35 (=М. Зотовић-Ј. Бућић, *Резултати*).

⁹ *Речник српскохрватскога књижевног језика* II, Нови Сад : Матица српска, 1990², 618.

¹⁰ I. Vojanovski, Prilozi, 136-137; *Arheološki leksikon BiH* (=AL BiH), Sarajevo 1988, t.3, 103 (N. Miletić)

¹¹ Д. Милосављевић, *Непознате цркве*, 262-264.

локалитет *Црквина*, а топоними у непосредној близини такође чувају сећање на свето место: заскок *Поповићи* и извор *Попова вода* у засеоку Њивице. На месту *Црквина* на гребену је пободен крст на месту на коме се, према традицији, налазила стара црква (43°41'895"N, 019°25'798"E, на око 964 m). Иако на остатке цркве нисмо наишли, према писаним изворима, она се изгледа доиста у једном периоду и налазила негде на стени, још средином XIX века, а по традицији цркву је сазидао *жупан*(?), а оскудни остаци спомињу се и касније.¹² Ипак осим саме цркве можда и настале као према традицији након пада Добруна (мада је вероватно да је и постојала у првобитном насељу), овде се изгледа налазио и средњовековни град, можда рановизантијски,¹³ који је вероватно коришћен и касније ради контроле пута кроз Добрунску реку. Бројни материјални остаци попут очуваних зидова бедема, који су великим делом страдали, као и кула и остаци некадашњих просторија дуж целог платоа свакако на то указују. Изгледа да се чак на самом месту, где је данас крст, налазила једна од кула, док би се остаци друге могли лоцирати на некадашњем улазу (43°41'908/910"N, 019°25'784"E, на око 962 m), заједно са унутрашњим зидом на који су се очигледно наслањале и неке просторије. Такође у самом центру платоа налазе се остаци велике четвороугаоне формације, чију функцију није могуће потврдити без детаљног истраживања, а која би могла представљати основе додатне куле (?) или пак неког важнијег здања. У близини зида нађени су и остаци мале кружне формације од камена, ширине око 50-60 cm, а остаци исте формације налазе се и испод брда, поред старог пута. Намена ових творевина није позната.¹⁴ Судаћи да се остаци зида виде и при ободу брда, вероватно да је и доњи град, као и прилаз истом био додатно обезбеђен. Цела формација на платоу пружа се у смеру од С-СЗ, према ЈИ-И.

И овде, као и у неким другим местима у околини, очувана је легенда о млеку које је текло између две значајне локације. Према овдашњој варијанти пут млека ишао је од Вагана ка Добруну, док је у случају Побраћа, таква традиција забележена и у оквиру села Кукуровићи (видети ниже), где је млеко текло од Самограда ка Градиници.¹⁵

Гошево, Сјеница

У атару Гошева (Сјеница, Србија) налазе се остаци цркве и старије некрополе на чијем делу се налази и савремено активно гробље, које се

¹² Д. Милосављевић, *Непознате цркве*, 262.

¹³ Овом приликом захваљујемо се колеги Д. Булићу, који нам је помогао при хронолошком или типском опредељењу појединих остатака.

¹⁴ Скоро исте творевине, али боље структуре приметили смо и током истраживања на локалитету *Манастирина*, Калуђеровићи (видети ниже). Кружне формације сличне, али већег промера и нешто другачије структуре, опазили смо и на локалитету Градина у Горњој Бистрици, али како се ширина промера у случају Вагна и Калуђеровића, као и систем градње међусобно поклапају, али не и са оним у Бистрици, не можемо тврдити ни да су имали исту намену. А. Фостиков, *Извештај*, 415.

¹⁵ О Самограду и Градиници, видети ниже под *Побраћа*.

полако шири на месту старијег. У самом углу гробља налази се црква прислоњена и делом узидана у стену. Зидови цркве сачувани су до око 1.5 m у висину. Иако је у остацима, народ је и даље посећује, остављајући дарове и новац.

Добрун

У атару старог Добруна (МЗ Стари Добрун, Вишеград, РС-БиХ) налазе се познати манастир Добрун, као и истоимени средњовековни град изнад.¹⁶ Приликом нашег обиласка манастирска црква је живописана споља са западне стране.

Дражевина

На путу ка Добруну у новије време настао је и комплекс Дражевина (некад село Ундруља, МЗ Добрунска река, Вишеград), у коме се налазе нова црква Светог Оца Николаја и споменик Дражи Михајловићу, који је овде смештен након више премештања истог, како би се налазио на месту где је својевремено и сам Дража ухваћен. Под таквим утицајем и цео овај потес на ушћу речица Ундруље и Будимлије, а испод планине Варде, понео је и ново име Дражевина и то за мање од једне деценије, а управо то је идеалан пример колико доиста брзо један простор може да промени име у складу са новом наменом.

Дражевићи

У селу Дражевићи у непосредној близини Нове Вароши налазе се, данас једва видљиви остаци старе цркве и некадашње некрополе (43°26'967"N, 019°46'968"E, на око 876 m), која се данас налази испод активног гробља које је зашло и на територију некадашње цркве. Иако су зидови старе цркве, били доста добро очувани и до новијег времена, какс сведоче становници који су овде некад долазили на вашар, исти су у потпуности девастирани изградњом нове цркве на истом месту, која не само да ни најмање није пратила линије старијег објекта, већ је као њена замена, на делу старе изграђен објекат попут куће. Како том приликом није вршен археолошко истраживање, време настанка првобитне цркве на овом месту није познато. Ипак, чињеница да се код њених остатака окупљали становништво на вашару још средином педесетих година XX века, свакако сведочи о постојању старијег култног места на тој локацији.

¹⁶ *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља: према писаним изворим* (=Лексикон), ур. С. Мишић, Београд: Завод за уџбенике, 2010, 97-98, са ст. литературом (С Мишић).

Дренова

На територији села *Дренове*, у засеоку *Падеж*, (МЗ Дренова, Пријеполје, Србија), налази се локалитет *Црквина*, регистрован као археолошко налазиште.¹⁷ Осим остатака цркве овде се налазила и некропола. Као и некада, и данас је већи део околине у ливадама и воћњацима, док су остаци цркве и некрополе урасли у густу вегетацију, те им је скоро немогуће прићи.

Дрмановићи

У атару села Дрмановића (Нова Варош), налази се неколико локалитета од значаја. У долини се налазе остаци две некрополе на удаљености од око 500 m, са римским и средњовековним надгробним споменицима.¹⁸ Док се на првој (Дрмановићи 1-43°25'041"N, 019°51'611"E, на око 1.081 m, у правцу С/СЗ-Ј/ЈИ) данас виде само монолитне плоче, на другој, која је позната и под називом *Грчко гробље* (Дрмановићи 2 - 43°24'849"N, 019°52'417"E, на око 1.088 m, у правцу С/СЗ-Ј/ЈИ) постоје остаци монументалнијих аморфних монолита. Иако су обе некрополе девастиране рашчишћавањем ради обраде земље, а другу је додатно пресекао асфалтни пут, свакако да је ово место дуго имало функцију гробља, те је вероватно некада представљало јединствену целину намењену сахрањивању.

Осим простора некропола, на платоу брда у атару Дрмановића, налази се и потес *Бабуна*, где се према традицији налазе остаци цркве, звоника, конака и бунара. На месту које се везује за цркву (43°24'713"N, 019°51'042"E, на око 1.247 m) доиста се налази полукружна просторија, делимично зарасла и девастирана, али великих димензија (око 12 са 6 корака). Како се на појединим деловима порушеног објекта зид види само делимично и где је насумично поређано камење, које је прикупљено око темеља истог објекта, који је додатно урастао, без детаљног истраживања није могуће утврдити димензије првобитног објекта, те да ли је исти накнадно дограђиван. Како се у простору истог објекта својевремено доста копало у потрази за благом, у овом случају за златним звоном, пре три деценије локално становништво се сећа да је ту током прекопавања пронађен велики кључ, вероватно од цркве, који је касније изгубљен. На месту за које су нам указали да је у питању звоник (43°24'692"N, 019°52'019"E, на око 1.252 m), назире се доста добро очувани темељи и део каменог зида мањег објекта, као и део преградног зида унутар истог. У његовој непосредној близини налазе се остаци просторија

¹⁷ Пријеполје 578 1-2 (Пријеполје), 1: 25 000, Војногеографски институт 1974;

http://www.opstinaprijepolje.rs/cms/mestoZaUploadFajlove/17.V1_referalna%20karta%20br.3_zastita-Model.jpg (18.01.2014.) О цркви и налазишту у Дренови видети: *Ž. Domljan, Likovna enciklopedija Jugoslavije I, Zagreb 1984, 337; М. Поповић, Проблеми проучавања средњовековног наслеђа у Полимљу, Старинар 55 (2005) 186-193, са старијом литературом: Р. Бунарџић, М. Бунарџић, С. Дериковић, П. Гавовић, Топографија Полимља I, Београд 2008 (=Топографија Полимља I), 43-47.*

¹⁸ I. Bojanovski, *Prilozi*, 144-145.

(конака?) и бунара, који је у новије време делимично затрпан. Додатно на путу ка овом локалитету налазе се и остаци кућа у рупама, вероватно неке врсте колиба из новијег времена.

Дубница

На потесу Дубница, у селу Божетићи (Нова Варош) налази се манастир Дубница¹⁹ (43°27'188"N, 019°58'230"E, на око 1.126 m висине). оригинално грађен од сиге. У новије време реконструкцију овог манастира урадио је Завод за заштиту споменика културе из Краљева.

Забрдњи Тоци

Током истраживања 2013. коначно је рекогносциран и стари рудник (43°28'955"N, 019°29'657"E, на око 1.090 m надморске висине), на брду Омар на потесу *Језеро* у Забрдњим Тоцима (МЗ Тоци, Пријепоље), насељу истраживаном још 2011, када је лоцирана велика некропола – *Џинова Бара* (870 m), са надгробним споменицима од значаја, а посебно оним из периода XIV-XV век, који указују на то да су овде сахрањивана лица од угледа.²⁰ Назив потеса на месту некадашњег рудника, настао је, по локалном становништву, због појаве формирања привременог језера на том месту након обилних киша, а по информацијама ту се руда прикупљала индивидуално и до прошлог века. Данас се овде виде остаци улаза рупа, а цео простор темељно је избушен. Како се сам рудник налази у непосредној близини Џинове Баре, односно на врху брда, изнад некрополе, која је била активна и до XVII-XVIII века, вероватно да се и старо насеље налазило негде у непосредној близини, како некрополе, тако и рудника.

Заградина

Заградина представља засеок, који према административној подели припада селу Забрњица (МЗ Забрњица, КО Заградина, Прибој). Име је понело, као што сам топоним сведочи по локалитету *Градина* око кога се пружа, те се у овом случају може говорити о класичном топономастичком пару град(ина)/заград(ина), који се заснива на односу између града, утврђења или остатака насеља из ранијег периода и места каснијег насељавања или пак подграђа у датом времену. Сам локалитет добро је очуван те се на површини и даље виде остаци просторија и зидова. На усправној литици виде се рупе избушене у живој стени. Детаљнија истраживања *Градине*, обављена у новије време, још нису презентована јавности, али по речима С. Дерикоњића, овде су осим старијих, откривени и остаци из средњег века. Ова Градина позната је

¹⁹ Д. Милосављевић, *Манастир Дубница и патријарх Гаврило Рашковић*. Фотографије С. Борђевић, Д. Милосављевић и Р. Вујовић; цртежи В. Вучковић и С. Дерикоњић, Нова Варош : Манастир Дубница. 2011.

²⁰ А. Фостиков, *Извештај*, 419-420.

и као *Велика*, али и као *Љубатовачка*, по оближњем насељу Љубатовићи, које се налази на мање од километра удаљености.²¹ Има мишљења да је у питању Равански град,²² који се налазио негде у истој области.²³ У овом случају треба имати у виду да се село Раван простире преко пута и нешто ниже од *Градине*, те да остаје нејасно да ли су у раније време ова два топонима били, и ако јесу, у каквој вези. По усменим информацијама које смо добили, даље кроз шуму од Градине при врху налазе се и остаци зидина. Исте нисмо успели да лоцирамо, иако смо исту информацију, осим у Заградини, добили и у Црнетићима, те претпостављамо да се можда неки остаци налазе и ка врху Пројићу у делу који је урастао у густу вегетацију.

Осим поменутих топонима, Градине и Заградине, као специфична имена издвајају се и називи Забрњица, као и Меснице (данас Маснице), засеок Заградине.²⁴

Замрштен

У атару Замрштена (Саставци, МЗ Саставци), који се пружа на узвишењу преко пута Препрана, односно изнад Саставака, у ужем смислу, налази се неколико локалитета. На узвишењу *Градина*, за сада није вршено никакво сондажно истраживање, а прикупљени керамички материјал са површине није довољан да укаже на тачан временски период његовог коришћења.²⁵ Према речима мештана, ту не постоји никакав видљиви налаз, али како се налази на погодној коти за надгледање, као и преко пута Препрана, могуће је да се на том месту налазила и некаква кула мотриља. Од топонима који указују на култно место јавља се *Црквина*, која се налази такође на страни ка Препрану, изнад кућа, а испод сеоског гробља. Овде се виде остаци урушене полукружне просторије, као и гомиле обрађеног камења. Судећи по налазу у питању је вероватно била црква брвнара, можда саграђена на темељима објекта из ранијег периода. Остаци из ранијег периода налазе се на данас активном сеоском гробљу, где се и даље виде поједини надгробници, типа усадника. Колико је заиста стара првобитна некропола није било могуће утврдити на основу остатака на површини, пошто је старија некропола девастирана услед наставка сахрањивања на истом простору. По информацијама становника, на гробљу се приликом копања нових рака често наилази на старије гробне остатке.

²¹ Višegrad 527 4-4 (Rudo istok), 1: 25 000, Vojnogeografski institut 1974 (=Višegrad 527 4-4), kvadrat 12-14/19-20; ГЕНС III, 313.

²² Према усменом саопштењу С. Дерикоњића.

²³ Лексикон, 233 (С. Мишић).

²⁴ ГЕНС III, 313; А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд, 1995, 195; А. Фостиков, *Ковачки занат*, 121.

²⁵ М. Zotović, *Ostala gradinska naselja – neolit*, CD-ROM *Užice nekad i sad*, Užički Biro za projektovanje informacionih sistema Multisoft, 1997 (М. Zotović, *Ostala gradinska naselja*). Текст доступан и на: <http://www.graduzice.org/userfiles/files/ostalagradinskanaseljaneolit.pdf>, 1 (21.05.2013.).

Калуђеровићи

На територији насеља *Калуђеровићи*, које припада МЗ Бучје (Прибој),²⁶ и које се простире низ падину ка *Калуђеровића реци*, обишли смо два локалитета, који се у локалном говору називају: *Црквина* (иначе у литератури забележено изгледа и као Вртићи?) и *Манастирине* (односно *Манастириште*).²⁷ На локалитету *Мраморје* налази се велики број надгробних камених монолита, како аморфних плоча, тако и оклесаних плоча са представама, међу којима се издваја и једна са мачем.²⁸ Осим монолитних плоча, уочили смо саркофаге, као и усаднике из каснијег периода. Сама некропола делимично је девастирана рашчишњавањем окућница и служи за испашу. На појединим местима налазе се гомиле обрађеног камена које су настале током рашчишњавања, а на ивици некрополе налази се и савремено, активно гробље. Изгледа да се некропола пружала на доста повеликом простору, судећи по преосталим разбацаним надгробницама, те је могуће да је у неком периоду имала доиста и цркву, вероватно гробљанску. Локалитет *Манастирине*, налази се на око километар узбрдо на врху села, на падини која је данас обрасла у густу вегетацију. Своје име потес је понео по некадашњем манастиру, што потврђују и раније истражени темељи истог,²⁹ који су данас такође урасли. Да ли је део рашчишћен током крчења на ободу, где се данас налази ливада, није нам познато. На овом локалитету сачувано је доста зидова, где се на површини називу просторије, од којих су неки од зидова можда имали функцију ограде, а пронашли смо неколико кружних отвора у земљи, озиданих камењем, попут оних споменутих у Вагану.³⁰ Како се у овом случају у њима накупила вода, можда је њихова намена имала везе са водоснабдевањем? Сам локалитет ју новије време је истраживао С. Дерикоњић. Од топонима од значаја осим самог назива села Калуђеровићи, које сведочи о боравку калуђера односно монаха на овом простору, јављају се *Кула*, вероватно на месту некадашње турске куле мотриље на путу од Црнетића ка Калуђеровићима, као и *Дубрава*, стари назив за шуму.

Караула

На путу из Милошевог дола ка Аљиновићима,³¹ у центру села *Караула* (К.О. Караула, Пријеполје), чији назив свакако указује на језну од намена ове локације у датом времену, налази се стара цамија, тзв *Саџук цамија*, више пута рушена и обнављана.

²⁶ Пљевља 577-2-2; ГЕНС III, 314; <http://www.priboj.rs/sr/lokalna-samouprava-lat-mesto-g-zajednica>, (19.01.2014.); http://www.priboj.rs/docs/urbanizam/grafika_plana/seme%20naseља_Kaludjerovici.jpg (19.01.2014.). о Бучју видети и изнад.

²⁷ О локалитетима Вртићи, Мраморје и Ступови: Е. Зечевић, *Мраморије*, 130.

²⁸ Е. Зечевић, *Мраморије*, 65.

²⁹ Е. Зечевић, *Мраморије*, 130 н. 184.

³⁰ Видети изнад нап. бр. 14.

³¹ http://www.opstinaprijepolje.rs/cms/mestoZaUploadFajlove/17.V1_referalna%20kara%20br%20ra-Model.jpg (19.01.2014.)

Касидоли

Локалитет *Црквина*, налази се на једном од узвишења изнад школе у селу Касидоли (МЗ Сасатвци, Прибој),³² које се простире у горњем току истоименог Касидолског потока, притоке Поблаћнице. Данас се овде виде остаци средњовековне некрополе, са монолитним плочама аморфног облика, чији је континуитет вероватно прекинут променом политичких прилика и миграцијом становништва. Судајући по информацијама које смо добили у селу, број надгробника је био далеко већи, а некропола се изгледа пружала преко целог узвишења, уз чије стране се спуштала. Током времена надгробници су искоришћени као грађевински материјал, при чему су поједини и премештани, а некропола је изгледа прекопавана, па је локалитет готово девастиран. Иако назив локалитета упућује на постојање старијег култног места, па и цркве, њени остаци данас нису видљиви на површини. Сада се локалитет налази на територији приватних поседа. Од топонима од значаја може се издвојити само хидроним Ковачки поток, од ког настаје Касидолски и то непосредно пред самим атаром села. У истом селу, у засеоку Поље на потесу *Добруковица*, забележени су приликом ранијег рекогносцирања налази неолитске, као и средњовековне керамике, а у истом засеоку, убицирана је и средњовековна некропола на потесу Кланац, на савременом гробљу.³³

Кула

Насеље *Кула* (КО Хер(цеговачка) Голеша, МЗ Саставци, Прибој)³⁴ пружа се на заравни СИ од Црнетића, изнад реке Љутине и доминира саобраћајним комуникацијама. По усменој информацији на месту некадашње куле, по којој је село и понело индикативно име, данас је сазидана кућа, а других остатака нема. Вероватно да је у питању била кула из турског периода.

Милошев До

У атару села Милошев До (МЗ Милешев до, Пријеполје), на путу ка Аљиновићима, налазе се два локалитета, оба позната под називом *Грчко гробље* (1,2), на удаљености од око 2 km. Такође и овде је, као и у другим селима и засеокима, основна школа затворена и у стању пропадања.

³² Касидол(и) (Република Србија) се налазе западно од Прибоја, испред Малих Саставака и територијално припадају месној заједници Саставци. Ипак често се наводе као централно село, а Саставци као њихов заселак. Под истом месном заједницом налазе се и следећа села: Замрштен, Зирча, Раван, Поље и Радојевићи. Višegrad 527 4-4, kvadrat 18-19/24-25; ГЕНС III, 314; *Просторни план општине Прибој*, <http://www.priboj.rs/docs/urbanizam/tekst%20plana.pdf>, стр. 26 (21.05.2013.); *Шема насеља Касидоли*, http://www.priboj.rs/docs/urbanizam/grafika_plana/sem%20naselja/Kasidoli_Sastavci-Kasidoli.jpg (21.05.2013.) < <http://www.priboj.rs/sr/lokalna-samouprava-lat/mesne-zajednice>

³³ M. Zotović, *Ostala gradinska naselja*; E. Зечевић, *Мрањорје*, 131.

³⁴ Višegrad 527 4-4, kvadrat 19-20/15-16; ГЕНС III, 318.

Грчко гробље 1 назив је за врх узвишења са десне стране поменутог макадамског пута и по речима становника, ту се налазила некропола са већим бројем надгробника у виду масивних монолита. Услед потраге за златом (кажу да овде често долазе и са машинама) али и грађевинским материјалом, данас овде нема пуно остатака. Виде се само остаци обрађеног камења и понегде основе зидова, док је надгробника само неколико и то из новијег времена. Како је место доста добро позиционирано и опскрбљено водом, могуће је да се ту налазило и неко утврђење ради надзора путног правца.

Друга некропола (*Грчко гробље 2*), два километра даље, налази се са леве стране пута преко пута остатака дрвене гараже, на благој заравни. Иако је велики део уништен, ради организације обрадиве земље, и потребе за материјалом, бројни делови некадашњих надгробника још увек се налазе на некрополи у у гомилама камења које је чишћено са околних ливада, а које се сада налазе на некрополи. Ипак део некрополе се још види, са очуваним надгробницима типа аморфне плоче, као и усадника, што говори да је ова некропола изгледа дуго била у функцији. Интересантно је да део локалног бошњачког становништва данас ову некрополу сматра неком врстом мезарја са остацима старих нишана.

Поблаће: Сочице, Кукуровићи, Поблаће

У долини Поблаћнице налазе се бројни материјални остаци. Током истраживања обишли смо три локалитета у некадашњем Поблаћу: цркву Светог Арханђела у Сочицама (МЗ Крајчиновићи, Прибој) некрополу око исте, остатке у селу Кукуровићи/Кукуровићи (МЗ Крајчиновићи, Прибој) и Старо Поблаће (Пљевља, Црна Гора).

У атару Сочица, на левој обали Поблаћнице, налази се локалитет *Оурковље*, на коме се налазе позната црква Светог Арханђела (Михаила) и некропола стећака.³⁵ Година зидања саме цркве није позната, али на основу некрополе, која је делом очувана, као и самог назива потеса, може се претпоставити да се на истом месту, вероватно налазила старија црква. На некрополи се налазе бројни надгробници, како у облику саркофага, тако и у облику монолитних плоча, аморфног облика. На овом месту још увек се очувала традиција вашара.

Нешто даље када се настави долином уз реку наилази се на село Кукуровићи, које се сада налази на граници са Црном Гором. У оквиру атара овог села, у засеку Лисапа, на брду званом Градиница или Кик (брдо које доминира долином у центру), на локалитету *Мраморје/Грчко гробље*, налази се средњовековна некропола, са бројним споменицима, углавном аморфних али

³⁵ Р. Станић, *Зидани иконостас цркве Арханђела Михаила у Поблаћу код Прибоја*, ЗТУМС 19 (1983) 95–115 (Радомир Станић, *Одабрани радови*, 67–84, Београд 2007);

<http://zav.odkraljevo.rs/Spisak%20NKD.pdf>, 9 (19.01.2014.);

<http://spomenici.kulture.mi.sanu.ac.rs/spomenik.php?id=919> (19.01.2014.); Е. Зечевић, *Мраморје*, 151.

и отесаних, а једна од плоча украшена је и астралним мотивом.³⁶ Некропола се пружа од врха брда на доле, а најнижи део налази се одмах уз савремени пут (43°30'354"N, 019°14'321"E, на око 824 m), тако да је могуће да је доњи део заправо уништен, током радова на путу. На врху истог брда налази се плато величине око 100/120 m са око 60-70 m, које се пружа у правцу Ј/ЈИ-С3/3, остаци још једне некрополе на ЈИ-И делу платоа на висини око 870 m (43°30'251"N, 019°14'331"E). Према традицији, овде су се налазили сачувани зидови утврђења, као и цркве, који су током девастирања овог локалитета у потрази за златом, која и даље траје, уништени до непрепознатљивости, па чак и ситемом мињања динамитом. Током прекопавања бројни надгробници су и дислоцирани, па остаје нејасно који простор платоа је некропола тачно захватала. Током ранијег прелиминарног рекогносцирања овог локалитета, потврђено је постојање утврде, али није лоцирана и црква. Данас није сигурно да ли се на левом углу платоа налазе остаци цркве или неког другог објекта, који је мињан до дубине од скоро 2 m, а у истој рупи завршили су и поједини надгробници заједно са каменом од зидова. За разлику од доње некрополе, на овој доминирају надгробници типа сандука. Према ранијем извештају некропола се налазила у подножју на северној падини, док су се на врху налазили остаци сухозида коју аутори доводе у везу са могућим постојањем средњовековног утврђења.³⁷ Од некадашњих зидова на улазу на плато (43°30'279"N, 019°14'312"E, на око 865 m) сачувани су делови зидова лево и десно од улаза, скоро у потпуности обрушени, а у оквиру платоа налазе се и остаци просторија, док се испод платоа пружају се терасаста проширења. После улаза, десно на око 872m изгледа да се налазио још један објект, можда кула. Према информацијама које смо у истом селу добили, приликом копања водовода за село исти је прошао и кроз Градиницу, при чему су копачи наилазили на делове керамике и керамичких плоча, за чије поједине делове су сматрали да су остаци неког старијег водовода (!). Осим уобичајног камена за ове пределе, на платоу и испод њега, наилазили смо на делове за око изузетно лепо обрађених делова камена налик на гранит, са малим белим зрнима другачије структуре, попут тераца. Локација је заиста погодна за надзор околине, па није необично што се на њој налазила нека старија утврда. Иако можда изгледа необично постојање некрополе на територији утврђења, како то показује случај средњовековне Равни, таква пракса није било неуобичајена, па се догађало да у датом времену, нова средњовековна некропола буде смештена у ранијој фортификацији.³⁸ Ипак, у том случају остаје неразјашњено где се пружало насеље у вези са некрополом, у ком периоду је утврђење настало или коришћено, што се без неопходног археолошког истраживања не може утврдити.

³⁶ Š. Bešliagić, *Stećci-kultura i umetnost*, Sarajevo 1982, 171; Е. Зечевић, *Мраморије*, 135-136.

³⁷ М. Зотовић-Ј. Бућић, *Резултати*, 26.

³⁸ М. Томовић, Равна (campsa) у средњем веку, *Зборник Народног музеја - серија: Археологија 17-1* (2001) 309-339.

У оквиру Кукуровића, налази се и топоним Самоград (43°30'497"N, 019°13'861"E, на око 1.002 m), што је уједно и име истоименог засеока, који се пружа на висоравни. Ту се налазе извор воде и понеки већи обрађени камен, али како је цела зараван претворена у обрадиве површине нема никаквих видљивих остатака. Топоним указује да се овде налазила нека, вероватно природна формација од камена, можда и секундарно коришћена, на чије остатке нисмо наишли. Локално становништво није имало никакве додатне информације осим легенде о млеку које тече, овог пута из Самограда ка Градиници.

Старо Поблаће, данас у Црној Гори на граници са Кукуровићима, налази се на путу од истих дуж Поблаћнице. Ту, код старе школе (сада не ради, а некада је радила у две смене) налази се и позната некропола (43°30'694"N, 019°12'103"E, на око 829 m), која се пружа у правцу СИ-ЈЗ са монолитним плочама и надгробницима типа сандук, док се на два сандука налазе крстови у рељефу.³⁹ Некропола је страдала делом због пробијања новог пута, а делом током градње школе, када су надгробници секундарно коришћени као материјал за зидање исте. Брег изнад школе и некрополе познат је као Баба, а по информацијама које смо добили, у њему се налазе пећине.

Пољана

Село *Пољана*, територијално припада селу Херцеговачка Голеша (КО Хер. Голеша, МЗ Саставци, Прибој).⁴⁰ На заравњеном платоу налази се савремено гробље, које је судећи по натписима на одбаченим надгробницима у облику крста, било активно још почетком XX века. Да ли је било активно и у раније време, није познато. По причи сељана, нешто ниже од тог места налазило се изгледа неко култно место, на коме се локално становништво окупљало приликом празника.

Прибој

На територији самог града Прибоја налазе се бројни локалитети,⁴¹ а како их је већина бар делом истражена или лоцирана, овде наводимо само кратке карактеристике, као и главну литературу, за оне које смо ове године обишли. На локалитету *Црквина* у Побрежју, потес *Болница* (где се налази савремена болница) на коме се налази некропола, већим делом уништена изградњом саме болнице, фабрике Полиестер и дома здравља, која је била активна од око краја XIII до позног средњег века у континуитету (вероватно XIV-XVII века). На гробљу се, по информацијама С. Дерикоњића, налазе и четири окренута ка Меки, који су вероватно припадали првим

³⁹ О крсту као мотиву на стећцима, видети: D. Vidović, *Simbolične predstave na stećcima, Naše starine II* (1954) 119-136; Е. Зечевић, *Мраморије*, 60-63.

⁴⁰ Višegrad 527 4-4, kvadrat 15/21-22; ГЕНС III, 318.

⁴¹ О атару и локалитетима Прибоја: М. Зотовић-Ј. Бућић, *Резултати*, 17-35; ГЕНС III, 317-318.

исламизованим становницима, о чему сведочи и храна нађена као прилог у истим. Неколико стотина метара даље, у дворишту фабрике *Полиестер* ка данашњем граничном прелазу, налазе се још два стећка, један са полумесеком и један са мачем. Судаћи по остацима надгробника у питању је била велика некропола.⁴²

Осим ове некрополе, као важнији локалитет истиче се град Јагат (Јагат, Бишћански заслон), на врху Малог Бића, чије је новије рекогносцирање и делимично истраживање обавио С. Дерикоњић.⁴³ Град је делимично још увек очуван, а испод њега налази се некропола са око осам до десет надгробника, у виду плоча и саркофага, од којих су поједини украшени волутом.

Прибојска Бања

У атару познате Прибојске Бање,⁴⁴ налази се манастир Светог Николе у Бањи, смештен на брду одмах поред минералних извора.⁴⁵ Некропола поред манастира је девастирана, а надгробници су коришћени приликом обнове цркве.⁴⁶ Новија археолошка истраживања, којима је руководила М. Бунарџић, по речима исте потврђују тезу да се старији центар налазио испод манастира, где су откривени како остаци средњовековног града Бања, тако и манастира Светог Николе Дабарског, старог епископског центра. Такође откривено је да је део некадашњег центра, страдао у пожару.⁴⁷

⁴² М. Бунарџић, С. Дерикоњић, Побрежје, средњовековногробље у Прибоју, *Српско Археолошко Друштво: XXXIII годишњи скуп: Природне комуникације и популациона кретања у праисторији, антици и средњем веку на подручју централног Балкана*, Програм, извештаји и апстрактни Ниш, 3-5. јун 2010. године, 38.

http://www.academia.edu/2335394/XXXIII_godisnji_skup_Srpskog_arheoloskog_drustva_Prirodne_komunikacije_i_populaciona_kretanja_u_praistoriji_antici_i_srednjem_veku_na_podrucju_centralnog_Balkana (19.01.2014.); С. Дерикоњић, *Средњовековна некропола у Побрежју*, Савиндан 19. Милешевски културни клуб "Свети Сава", Пријепоље, 2009, 21. <http://www.savindan.org.rs/pdf/19%20drugi%20deo.pdf> (19.01.2014.); *Топографија Полиња I*, 107-109. О мотивима видети изнад нап. бр. 28, 35.

⁴³ Ископавања су трајала током 2008. На основу резултата и рада геометара начињен је и нови план Јагата, који се налази у оквиру документације у Завичајном музеју Прибој. Данас се овде налази археолошки парк. <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:219268-Ostaci-grad-a-Jagat> (19.01.2014.). Старији план и извештај о Јагату: М. Николић, Два средњовековна града у југозападној Србији, *Ужички зборник* 4 (1975) 39-44.

⁴⁴ *Titovo Užice 528-3-3 (Priboj na Limu)*, 1: 25 000, Vojnogeografski institut 1974.

⁴⁵ Како је у питању познати манастир, овде доносимо само основну литературу: М. Шакога, Прилози познавању манастира Бање код Прибоја, *Саопштења Завода за заштиту споменика културе Србије* 1X (1970) 18-46; Иста, Натпис с елементима повеље у цркви Св. Николе у манастиру Бањи код Прибоја, *Саопштења* 20/21 (1988-1989) 35-42 *Ризница манастира Бање код Прибоја*, Београд, 2007; С. Пејић, *Манастир Свети Никола Дабарски*, Београд 2009.

⁴⁶ Е. Зечевић, *Мраморије*, 93.

⁴⁷ <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/124/%D0%94%D1%80%D1%83%D1%88%D1%82%D0%B2%D0%BE/1131508/%D0%90%D1%80%D1%85%D0%B5%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%88%D0%BA%D0%BE+%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D0%BE+%D0%B8%D0%B7+%D0%B4%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B3+%D0%B2%D0%B5%D0%BA%D0%B0.html> (19.01.2014.)

Рутоши

У атару села Рутоши на граници општина Нова Варош и Прибој (МЗ Рутоши, Нова Варош) налази се црква Светих Апостола Петра и Павла, поред које се налази и данас активно гробље. Сама црква налази се на врху брда на маленој заравни, поред које се налази један споменик из новијег времена, као и римски миљоказ, на чијим бочним странама су представе делфина и рибе, оба вероватно дислоцирана. Поред зида цркве налази се изгледа један средњовековни надгробник типа аморфне плоче или његов део. Такође у активном гробљу поред цркве, налази се неколико очуваних споменика из XIX века. Према спољашњем изгледу места и гробља, изгледа да се ново гробље простире изнад старије некрополе, а могуће је да је нова црква настала на старијем култном месту.

Саставци

На територији села Саставци, у ужем смислу,⁴⁸ налази се неколико локалитета који сведоче да ова територија није изгубила на значају током времена. По усменим информацијама које смо добили од С. Дерикоњића, ту се осим старчевачког насеља, у самим Саставцима, налазило још једно млаће, на локалитету *Препран*, непосредно на платоу узвишења које се издиже на североисточној страни села, изнад Касидолског потока на чијој другој страни се налази и *Замриштен*. На *Препрану* се налазило средњовековно насеље, заједно са утврђењем и некрополом, које се простирало преко целог *Препрана*. Сада се овде уочавају делови зида, као и поједини надгробници, типа плоча и усадника, а могу се уочити и остаци стаза уклесаних по ободима. Ипак сам локалитет је прилично девастиран, на шта је утицало и спирање тла. На врху Препрана, налази се и топоним *Црквина*, који сведочи о постојању култног места, као и о могућем месту цркве, која се вероватно овде и налазила, можда у склопу некрополе или насеља. По обавештењу добијеном од мештана, на том месту дуго се одржавао вашар, што додатно сведочи о значају локалитета.

Црнетићи

Насеље Црнетићи,⁴⁹ припада месној заједници Херцеговачка Голеша (Прибој)⁵⁰, налази се на око 1км источно од *Градине* низ брдо, а на његовој

⁴⁸ Višegrad 527 4-4. Саставци данас административно припадају једним делом општини Прибој (Република Србија), а као енклава јављају се и као део катастарске општине Међуречје (Рудо, Република Српска). М. Ђирковић, Р. Голић, *Проблем границе између Србије и Босне и Херцеговине код насеља Саставци*, Зборник радова Географског института "Јован Цвијић", САНУ, 57 (2007) 325-332; Р. Голић, *Међуречје - Босанска енклава у Србији*, Глобус. Српско географско друштво, 2008, вол. 39, бр. 33, 133-146. Видети и изнад, нап. бр. 32.

⁴⁹ Višegrad 527 4-4, kvadrat 14/18-19; <http://www.fallingrain.com/world/E1/00/Crnetici.htm>, http://travelingluck.com/Europe/Serbia/Serbia+%28general%29/3342973_Crneti%28C4%27%2C%20h/ml

територији наишли смо на два локалитета. На нижим падинама налази се потез *Мраморије*, познат као *Црквина* са огромном некрополом, која је девастирана рашчишћавањем терена ради претварања у ливаде и воћњаке. Ипак, садашњи изглед указује на првобитну величину, а да се некропола простирала на далеко већем простору сведоче мештани, који се сећају да је до пре педесетак година она заузимала околне ливаде. Део некрополе још увек је урастао у шибље, те би евентуалним истраживањем могло доста тога да се открије. Судаћи по броју надгробника, ископавањим би вероватно било потврђено и име *Црквина*. Према прелиминарном прегледу велики део чине плоче. Иако има и ковчега са кружном волутом, надгробника још увек има преко педесет.⁵¹ Сам потес обилује водом и изворима. На другом крају Црнетића, односно на врху села, више ка *Градини*, налази се још један локалитет девастиран скоро у потпуности, углавном разграђивањем и коришћењем материјала за даље зидање, па чак и за претварње у песак ради истих потреба, као и рашчишћавањем ради коришћења воћњака. Име потеса је *Изнад Капалице*, а налази се по добијеним информацијама испод врха Пројић. Данас се виде остаци темеља и гомиле обрађеног камена, а насеље се по усменим информацијама пружало ка врху. На његовом ободу налазила се и кречана (на истом месту се још увек налази јама и има остатака који сведоче о грађевинској активности), а дуж садашњих ливада пружале су се и ограде.

На самом врху пута, од Црнетића за Пољану, односно на раскрсници која води у Равно, налази се и новоизидана црква. Више информација о истој, као и о локалитету нисмо успели да сазнамо, а иста је била затворена. Да је свакако озидана на месту старије, бар из XIX века, сведоче врата, која су очигледно старијег порекла, те су вероватно након сређивања цркве, враћена на првобитно место.

Црнузи

У селу Црнузи, које припадају месној заједници Нови Прибој, на пространом заравњењу на једном од брегова, налази се средњовековна некропола на потесу *Грчко гробље*, које је изгледа познато и као *Црквина* (!), а на истом локалитету постоји и савремено активно гробље.⁵² Сама некропола је разорена услед сређивања за савремене потребе сахрањивања, па се нови гробови налазе на месту старих, а старији надгробници су уклоњени или померени са места. Међу осталим могу се издвојити један са представом десне савијене руке раширених прстију и један са крстовима и полулоптама.

Штрпци

⁵⁰ http://www.priboj.rs/docs/urbanizam/grafika_plana/semе%20naselja/Hercegovacka%20golesa-Hercegovacka%20golesa.jpg

⁵¹ Е. Зечевић, *Мраморије*, 170-171.

⁵² ГЕНС III, 319; Е. Зечевић, *Мраморије*, 174; <http://www.priboj.rs/sr/lokalna-samouprava-lat/mesne-zajednice>

У Штрпцима (МЗ Штрпци, Рудо) од видљивих остатака налази се црква брвнара, у новије време обновљена, можда грађена око 1872,⁵³ око које се данас простире активно гробље, а на путу ка овом новом гробљу, са десне стране налазе се и тзв. громиле, истраживане 60-их година XX века. У атару села налази се и топоним *Црквине* на путу Штрпци - Вишеград, који овом приликом нисмо истражили, а на коме се, према причи мештана, сада налазе само пчелињаци и нема никаквих остатака.

Aleksandra Fostikov

**REPORT FROM THE HISTORICAL-GEOGRAPHY RECONNAISSANCE:
ON THE HOLY WATER OF LIM 2012-2013**

S u m m a r y

The paper presents the results of historical geography reconnaissance performed as part of the project *On the holy water of Lim*, in 2012 - 2013th year. During those two years except locating new sites, some earlier findings were examined. Some of those are known archeological sites with material remains, and the others devastated throughout the history and witnessed today only by local tradition or toponymy. Through extensive terrain examinations the team visited over forty locations in the territory of the Republic of Srpska (BH), Serbia and Montenegro, in the area of the municipality of Nova Varos, Pljevlje, Priboj, Prijepolje, Rudo and Sjenica. During this period, the team also visited the Dobrun monastery and the one in Priboj Banja, as well as contemporary complex Drazevina.

Therefore in relation to the sites themselves micro-toponymy related to human activity has been observed (e.g. the names for the cult places, towns, or craft (trade): *crkvina, gradina, rudnik*). The territory of the Polimlje is very interesting for historical- geography reconnaissance and toponomastic research. That specific area is not only an important part of the medieval Serbia, but also is territory with a long continuity of settlement. Material remains, place-names, and local tradition are good example to see the dynamics of place, space and landscape in timeline.

During part of the research, GPS was used to determine the exact location. The data gathered by this way is required to create a precise map of all localities and cultural- historical monuments in this area.

⁵³ Д. Милосављевић, *Непознате цркве*, 266-272.